

DÜNYA TİCARET HUKUKUNA DOĞRU YENİ BİR ADIM (*)

Clive M. SCHMITTHOFF

Çeviren:

Doç. Dr. Akar ÖÇAL

Uluslararası ticaret hukuku bir devrimci değişimin eşiğindedir. Ticaret hukuku uzmanları ve iş adamları, ulusal kanunların geleneksel karakterinin sonucu olan suni hukuki engelleri uzaklaştırmak için azimle çalışmaktadırlar. Zira söz konusu ulusal özellikler, ekseriya, malların serbestce tedavülünü önlemekte ve aydın olmayan tacirler için zararlı olmaktadır.

Uluslararası ticaret hukukunun birleştirilmesi yolundaki bu hareket, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca ihdas edilen ve 1 Ocak 1968'den itibaren çalışmaya başlayan Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu (CNUDCI) sayesinde gözle görünür şekilde kuvvetlenmiş ve hızlanmış olacaktır.

Bu Komisyon «uluslararası ticaret hukukunun tedricen birleştirilmesini ve ahenkleştirilmesini desteklemek» amacını gütmektedir. Bu konudaki çalışmaların en önemli kısmını, kalkınmakta olan ülkelerin ihtiyaçlarına ilişkin olanlar teşkil edecektir.

Ö z e l H u k u k

Uluslararası ticaret hukuku, iş adamlarının ve özel hukuk esalarına göre kurulan şirketlerin işlemlerini ilgilendirmektedir. Söz konusu hukukun kapsadığı alanlar olarak şunlar sayılabilir : Uluslararası alım-satım, yabancı ülkelerde fabrika ve tesisler kurulma-

---

(*) «Un nouveau pas vers un droit commercial mondial», *Forum du Commerce International*, 1969, Vol. V, No: 1, Février, s. 14-16.

sı, bankacılık işlemleri, deniz ve hava ulaşımı ile sigorta. Bunlardan son üçü, ilk ikisinin tamamlayıcısı oldukları ölçüde bu hukuka dahil olurlar. Bununla beraber, meselâ gümrük resimleri ya da ithalâttaki kısıtlamalar, gümrük imtiyazları gibi politik hususlar, bu hukuk branşı içinde mütalâa olunmazlar.

Bu sorunlar için uluslararası ya da bölgesel seviyede bir yeknesak düzenleme bulunması yolundaki çalışmalar son yıllarda hızlanmıştır. Meselâ konişmento hakkındaki La Haye kaideleri (1921) o kadar çok ülkenin mevzuatına girmiş bulunmaktadır ki, onları bütün ülkelerdeki ortak hukukun bir kısmı olarak mütalâa etmek mümkündür. Vesikalı krediye ilişkin yeknesak kaide ve adetler (usances) de bütün dünyada kabul edilmiştir. Söz konusu kaideler 173 ülkede - yani henüz Birleşmiş Milletlere üye olmayan birçok ülke de dahil olmak üzere - uygulanmaktadır.

Bir başka örnek olarak da, 1964 La Haye Konferansında kabul edilen iki tip-kanunla kodifiye edilen uluslararası alım-satım ilişkin mevzuat gösterilebilir.

CNUDCI'nin görevi bu ahenkleştirme işini teşvik etmek ve kolaylaştırmak olacaktır. Komisyon, özellikle, bu sorunlarla uğraşan teşekküllerin çalışmalarını kordine edecek ve onların işbirliği yapmalarını sağlayacaktır. Öte yandan, Komisyon uluslararası anlaşmalara, tip-kanunlara mevcut yeknesak kanunlara geniş çapta katılmayı da temin edecektir. Nihayet, yeni uluslararası anlaşmalar, tip-kanunlar ve yeni yeknesak kanunlar hazırlamak; bu türlü vasıtaların benimsenmesini, uluslararası ticari adetlerin ve uygulamaların genelleştirilmesini ve kodifikasyonunu desteklemek de Komisyonun görevleri arasında yer almaktadır.

Yeni Kanunlar Gereklidir

Kalkınmakta olan ülkeler, CNUDCI'nin çalışmaları ve uluslararası ticaretin tabi olduğu kanunların birleştirilmesi sorunuyla yakından ilgilenmektedirler. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri de, 23 Eylül 1966 tarihli raporunda, bu hususu şu şekilde ifade etmiş bulunmaktadır:

«Bağımsızlıklarına yeni kavuşmuş olan iktisaden az gelişmiş ülkeler, uluslararası ticaret hukukunun modernleştirilmesi, ahenkleştirilmesi ve birleştirilmesi konularında bugüne kadar girilen çalışmalara büyük ölçüde katılmışlardır. Bununla beraber,

uluslararası ticari mübadelelerde eşitliği sağlayabilmek için modern ve mükemmel kanunlara ihtiyacı olanlar, bu gibi ülkelerdir. Bu ülkelerin çoğunda, yürürlükte olan sistemler, bağımsızlıklarından önce bağlı buldukları ülkelere konulmuştur. Bu suretle getirilen hükümler ekseriya yeni bağımsızlığa kavuşan devletlerin ekonomik kalkınmalarına aykırı düşmekte ve ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak bulunmaktadır. Uluslararası ticaret hukukunun birleştirilmesi, bu durumun giderilmesine yardım edecektir. Yeni devletlerin bu çabaya daha aktif bir şekilde katılmayı isteyip istemedikleri konusunda ise, Afrika hukuku üzerindeki çalışmaları ile tanınan A.N. Abbott şunları ifade etmektedir :

«Afrika ülkeleri hukukun dünya çapında birleştirilmesine ilişkin çalışmalardan ayrı kalma yolunu seçmiş değildirler. Aksine şuna eminim ki, geçmişte yapamadıkları bu türlü çalışmalara daha yakından ve sıkı bir şekilde katılmayı arzulamaktadırlar».

CNUDCI' nin Rolü

Kalkınma yolundaki ülkeler, uluslararası ticaret hukukunun modernleştirilmesine ilişkin bu çalışmalarda, Birleşmiş Milletlerin yardım ve tavsiyelerinden yararlanmayı istemektedirler. Zira bu teşkilât sayesinde bir dengeye ve modern dünyanın ekonomik, sosyal ve politik durumunun ifade edildiği çeşitli ve birbirine zıt eğilimlerin sentezine ulaşmak mümkün olabilecektir.

Birleşmiş Milletler CNUDCI'yi ihdas ederek bu isteğe cevap vermiş ve bu Komisyonun kalkınma yolundaki ülkeler hukukunun gelişmesinde önemli rolü olduğunu tanımış bulunmaktadır. Gerçekten, söz konusu ülkelerin Komisyondaki sayıları hayli yüksektir.

Komisyon, esas itibariyle altı yıl için Genel Kurulca seçilen, 29 üyesi vardır. Bugün için Komisyona dahil olan devletler şunlardır.

Afrika devletleri: Gana, Kenya, Nijerya, Birleşik Arap Cumhuriyeti, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Tanganika, Tunus.

Asya devletleri: Hindistan, İran, Japonya, Suriye, Tayland.

Doğu Avrupa devletleri: Macaristan, Romanya, Çekoslovakya, Rusya.

Latin Amerika devletleri : Arjantin, Brezilya, Şili, Kolombiya, Meksika.

Batı Avrupa Devletleri ve öteki devletler : Avusturalya, Belçika, İspanya, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, İtalya, Norveç, İngiltere.

Komisyon, her sene sıra ile New York ve Cenevre'de toplanacaktır. 29 Ocak/26 Şubat 1968'de New York'daki ilk toplantıda aşağıdaki hususların çalışma programına alınmasına karar verilmiştir :

1. Uluslararası alım-satım ve buna ilişkin sorunlar.
2. Ticari tahkim.
3. Ulaştırma.
4. Sigorta.
5. Uluslararası ödemeler.
6. Fikri mülkiyet.
7. Uluslararası ticarete uygulanan kanunlardaki farklılıkların giderilmesi.
8. Temsil.
9. Belgelerin tasdiki.

Komisyon, bu sorunlardan uluslararası alım-satıma, uluslararası ödemelere ve uluslararası ticari tahkime ilişkin çalışmalara öncelik vermeği kararlaştırmıştır.

CNUDCI ilk toplantısını yaparken, Yeni Delhi'de 2. toplantısı yapılan Birleşmiş Milletler Kalkınma ve Ticaret Konferansında özel deniz hukuku ya da deniz ulaştırmasının uluslararası şekilde düzenlenmesinin ekonomik ve ticari veçesi ile uğraşacak bir yardımcı organın (CNUCED) kurulması sorunu münakaşa ediliyordu. Konferansta, CNUDCI'nin ilk toplantısına başkanlık eden E.K. Dadzie, bu komisyonun çalışma programını, işleyişini ve amacını açıklamıştır. Ona göre, eğer CNUCED, CNUDCI'nin öncelikle deniz ulaştırmasını sorununu incelemesini tavsiye eder ve genel kurul da bunu tasvip ederse, söz konusu Komisyon bu sorunu ikinci toplantısında ele alacaktır.

Gerçekten CNUCED, deniz ulaşımının uluslararası düzenlenmesine ilişkin olan ve bu sorunu incelemekle görevlendirilecek bir çalışma grubunun kurulmasını tasviye eden bir karar almış bulunmaktadır. Bu grup, CNUCED'in deniz ulaştırma Komisyo-

nuna bağı olarak çalışacaktır. Grubun görevi, bugünkü özel deniz hukukunu incelemek, zaruri olan değişiklikleri teklif etmek ve gerekli yeni düzenlemelerin şeklini tavsiye etmektir. Deniz ulaştırması Komisyonu, çalışma grubunun tavsiyesi üzerine, CNUDCI'den yeni andlaşmaların imzalanmasına teşebbüs edilmesini isteyecek Kalkınma ve Ticaret Konseyine teklifte bulunabilecektir. CNUCED kararına göre, çalışma grubu aşağıdaki sorunlarla meşgul olacaktır: a) Çarter parti; b) deniz sigortası; c) La Haye Kaideleri (*) üzerindeki değişiklikler; d) kalkınmaya ve deniz ulaştırmasına ilişkin bir genel konvansiyonun akdi imkânları.

CNUCED, özel deniz hukuku sahasına nüfuz etmekle, genel kurulun CNUDCI'yi tesis eden kararında ifade ettiği işbirliği arzusuna uygun olarak, CNUDCI tarafından sağlanan kolaylıklardan gereği şekilde yararlanmak imkânını bulmuştur.

B i r o r t a k k a n u n a d o ğ r u .

CNUDCI'nin çalışmalarının kalkınmakta olan ülkelere büyük çapta fayda sağlayacağında şüphe yoktur. Bu çalışmalar söz konusu ülkeleri, ticarete ve müzakerelerde endüstrileşmiş ülkelerin şirketleri karşısında eşit duruma getirecek ve kalkınmakta olan ülkelerin işletmeleri ile endüstrileşmiş ülkelerin işletmelerinin ortak teşebbüsler kurmalarına imkan yaratacak bir esasın tesisini sağlayacaktır.

Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu, ithalâtçılar ve ihracatçılar tarafından imzalanan tip-mukavelelerde mevcut haksızlıkların kaldırılabilceğini ve pazardaki taraflar arasında adil dengenin tesis edilebileceğini göstermiş bulunmaktadır. Aynı hakkaniyet düşüncesinin CNUDCI'ye de hakim olacağı ve endüstrileşmiş ülkeler ile kalkınma yolunda olan ülkelere kabul edilebilecek tavsiyelerde bulunabileceği ümit edilebilir.

CNUDCI'nin her miletten tacirin ortak hukuku olabilecek incoterm'leri hazırlaması ve poliçeye ilişkin olarak bir milletlerarası hukuk tavsiye etmesi beklenebilir. Komisyon, kalkınma yolunda olan ülkelerin büyük bir kısmının, merkezi Roma'da

---

(*) La Haye Kaideleri 1929 tarihli olup, 1924 Bruxelles Konvansiyonu ile kabul edilmiştir.

olan ve özel hukukun birleştirilmesi üzerinde çalışan Enstitüye yardımcı olmalarını ve uluslararası La Haye özel hukuk konferansı çalışmalarına iştirak etmelerini temin edebilecek, bu surette bu tanınmış müesseselerce hazırlanacak andlaşma projelerinin benimsenmesi ihtimalini arttırabilecektir. Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonunca hazırlanan tip-mukaveleler, bütün dünyada kullanılabilir şekile getirilebilecek ve bu surette ortak hükümleri bir uluslararası ticaret hukukunun temelini teşkil edebilecektir.

Kombine ulaştırmada, bütün seyahat için geçerli bir konişmento teşkil edecek yeni bir belge, uluslararası ticaret için düşünülebilecektir.

Şu husus da ümit edilebilir ki, CNUDCI, uluslararası ticaret hukukunun birleştirilmesi için çalışan çeşitli uluslararası resmi ve resmi olmayan teşekkülleri, içinde buldukları yalnızlıktan kurtarabilecektir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu teşekküllerden bazıları çok faydalı çalışmalar yapmışlardır. Meselâ Roma Enstitüsü uluslararası alım-satım hakkında iki yeknesak kanun ile ayrıca önemli andlaşmalar hazırlamıştır. La Haye Konferansı, kendi yönünden, uluslararası özel hukuka ilişkin sorunların çözümlenmesi hakkındaki andlaşmalar üzerinde çalışmıştır. Uluslararası Ticaret Odası da vesikalı kredi hakkındaki yeknesak kaide ve adetler ile Incoterms'leri (1952) yayımlamış bulunmaktadır. Incoterms'ler büyük önem taşımakta ve özellikle fob ve caf satışlarla ticari terimlere ilişkin bulunmaktadır.

Öteki teşekküller de bu yönde çalışmalar yapmışlardır. Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi ((CAEM) mal teminine ve fabrikalar tesisine ilişkin genel şartları tesbit etmiştir. Uluslararası Hukuk Derneği ile Uluslararası Denizcilik Komitesi çeşitli konvansiyonların hazırlanmasına yardımcı olmuşlardır. Birleşmiş Milletler bünyesi içinde Avrupa Ekonomik Komisyonu (CEE) ile Asya ve Uzak-Doğu Ekonomik Komisyonu (CEAEO), uluslararası ticari tahkimin uygulanmasını geliştirmek için gayret sarfetmişlerdir. CEE, aynı zamanda, tip-mukavele formülleri ile genel şartları tesbit ettirmiştir.

Söz konusu teşekküllerin CNUDCI'nin teşebbüsü ile çalışmalara katılmaları, kalkınmakta olan ülkelerin benimseyebileceği modern bir hukuki sistem teşkil edecek ve birçok bakımdan yek-

nesak nitelik arzedecek uluslararası ticaret hukukunun ortaya çıkmasını sağlayabilecektir.

Uluslararası ticaret hukukunun birleşmesi, özel hukuk yönünden, GATT ve CNUCED tarafından hazırlanan ve halen de üzerinde çalışılmağa devam edilen kamusal ticaret hukukunun karşılığını teşkil etmektedir. CNUCED ile Genel Andlaşmanın IV. Kısmının mevcudiyeti, kalkınmakta olan ülkelerin hayat seviyelerini yükseltmek bakımından zengin ülkelere düşen sosyal ve ahlâki borcun bir tezahürüdür. CNUDCI'nin kurulması, başka bir hukuk branşı söz konusu olmasına rağmen, aynı istikamette atılan yeni bir adım olarak telâkki edilebilir.